

VINOCHILIK SANOATI KORXONALARIDA MOLIVAVIY NATIJALAR HISOBI TAHLILI VA FOYDANI OSHIRISH IMKONIYATLARI

Botirov Lazizbek Botirovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0008-4745-791X

Annotatsiya. Ushbu maqolada, vinochilik sanoati korxonalarida moliyaviy natijalar hisobi, moliyaviy natijalarni tartibga solish va unda foydani oshirish, vinochilik sanoati korxonalarida moliyaviy natijalar hisobining mazmun-mohiyati, nazariy asoslari, hamda vinochilik sanoati korxonalarida foydani oshirish imkoniyatlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy natija, zamonaviy biznes, rentabel, iqtisodiy tahlil, prognozlash, mexanizm, xo'jalik yurituvchi subyekt, narx, sifat, samaradorlik, funksional yondashuv.

ОТЧЕТ О ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТАХ ПРЕДПРИЯТИЙ ВИННОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АНАЛИЗ И ВОЗМОЖНОСТИ УВЕЛИЧЕНИЯ ПРИБЫЛИ

Ботиров Лазизбек Ботирович

Ташкентский государственный

экономический университет

Аннотация. В данной статье говорится о подсчете финансовых результатов на предприятиях винодельческой отрасли, регулировании финансовых результатов и увеличении прибыли в нем, содержании, теоретических основах учета финансовых результатов на предприятиях винодельческой отрасли, а также возможностях увеличения прибыли в винодельческой отрасли. предприятия.

Ключевые слова: финансовый результат, современный бизнес, рентабельность, экономический анализ, прогнозирование, механизм, хозяйствующий субъект, цена, качество, эффективность, функциональный подход.

ANALYSIS OF FINANCIAL PERFORMANCE ACCOUNTING AND OPPORTUNITIES TO INCREASE PROFITS IN ENTERPRISES OF THE WINE INDUSTRY

Botirov Lazizbek Botirovich

Tashkent State University of Economics

Abstract. This article talks about the calculation of financial results in wine industry enterprises, the regulation of financial results and increasing profit in it, the essence, theoretical foundations of the accounting of financial results in wine industry enterprises, and the possibilities of increasing profit in wine industry enterprises.

Key words: financial result, modern business, profitability, economic analysis, forecasting, mechanism, economic entity, price, quality, efficiency, functional approach.

Kirish.

Jahon mamlakatlarida vinochilik tarmog'i jadallik bilan rivojlanib bormoqda. Xalqaro uzumchilik va vinochilik tashkiloti hisobotiga ko'ra, "2022-yilda jahon ishlab chiqarishining 91 foizini tashkil etuvchi 29 davlatda 259,9 gektolitr vino mahsulotlari ishlab chiqarilgan". Vinochilik mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi kompaniyalarda ishlab chiqarish jarayonini samarali yo'lga qo'yish, mahsulot tannarxi va moliyaviy natijalarni to'g'ri aniqlash, moliyaviy hisobotlarning ishonchligini tasdiqlashda buxgalteriya hisobi va auditni xalqaro standartlar talablari asosida tashkil etish muhim hisoblanadi.

Jahonda vinochilik tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va auditni xalqaro standartlar talablari asosida tashkil etishga oid ilmiy izlanishlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur tadqiqotlarda vinochilik sanoati korxonalarida asosiy va yordamchi ishlab chiqarishni tashkil etish, vino sharbatini saqlash va texnologik qayta ishlash jarayonlari hisobini takomillashtirish, auditorlik tekshiruvlarida vinochilik sanoati korxonalarida yakuniy moliyaviy natijani shakllantirishga biznes-jarayonlarning ta'sirini baholash va qo'llash, vinochilik tashkilotlari faoliyatini tekshirish jarayonida auditorlik riskini pasaytirish maqsadida ichki nazorat tizimi samaradorligini oshirish, firibgarlik bilan bog'liq muhim buzib ko'rsatish holatlari bo'yicha risklarni baholash kabi yo'nalishlarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

O'zbekistonda aholining xalq iste'moli tovarlari, xususan, vinochilik mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini ta'minlashda amaliy choralar ko'rilmogda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3 avgustdagi PQ-260-son Qarorida «2023–2026-yillarda uzumchilik va vinochilik sohasini yanada rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida»gi Qarorida «mamlakatimizda uzumchilik va vinochilik sohasini kelgusida yanada barqaror rivojlantirish, yangi ictiqbolli sanoatbop uzum navlarini ko'paytirish va yetishtirishni yo'lga qo'yish, qayta ishlash korxonalarini xomashyo bazasi bilan ta'minlashni mustahkamlash va moliyaviy qo'llab-quvvatlash, malakali mutaxassislarni tayyorlash, shuningdek, uzum va vinochilik mahsulotlari eksporti hajmlarini oshirish» maqsadi belgilangan. Mazkur maqsadga erishish, shuningdek, vinochilik sohasi korxonalarining investitsion jozibadorligini oshirishda buxgalteriya hisobi va auditni xalqaro standartlar asosida tashkil etish talab etiladi. Vinochilik sanoati korxonalarida faoliyat samaradorligini oshirishda buxgalteriya hisobi va auditni tashkil etish mexanizmlarini takomillashtirish zarur hisoblanadi (Qaror, 2023).

Adabiyotlar sharhi.

Har qanday xo'jalik yurituvchi subyektning ma'lum bir davrdagi faoliyati moliyaviy natija kabi yakuniy ko'rsatkich bilan tavsiflanadi. Har qanday tashkiliy-huquqiy shakldagi tashkilotning faoliyati moliyaviy-xo'jalik faoliyatidan foyda olishga qaratilgan bo'lib, bu uning asosiy maqsadi hisoblanadi. Foyda ishlab chiqarish samaradorligini, ishlab chiqarilgan mahsulot sifati va hajmini, mehnat unumdorligi holatini va tannarx darajasini aks ettiruvchi ko'rsatkich hisoblanadi.

"Moliyaviy natija" tushunchasini o'rganish xo'jalik yurituvchi subyekt rahbariyatiga tashkilotning moliyaviy holati, uning rentabelligi, tovar va xizmatlar bozorlarida raqobatbardoshligi haqida batafsil ma'lumot olish imkonini beradi.

Adabiyotlarda Getman (1995) "Moliyaviy natija" atamasini aniqlashtirish bo'yicha unga shunday ta'rif beradi. Moliyaviy natija foyda yoki zarar ko'rsatkichlari bilan belgilanadi, boshqaruv natijasini va sarflangan xarajatlar samaradorligini umumlashtirilgan shaklda aks ettiradi.

Shunday qilib, iqtisodiy adabiyotlar manbalarini ko'rib shiqish va tahlil qilish moliyaviy natijalarning mohiyati haqidagi hozirgi shakllangan g'oyalarning bir xilligidan dalolat beradi. Mualliflar o'zlarining ilmiy ishlarida ushbu konsepsiyaning iqtisodiy mazmunini turli nuqtayi nazardan va turli darajadagi xususiyatlar bilan belgilaydilar. Biroq, xulosa qilib, biz "moliyaviy natija" toifasini tushunishning eng umumiy yondashuvini ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Moliyaviy natija - bu xo'jalik yurituvshi subyektning ma'lum bir davrdagi faoliyatining

umumlashtiruvshi ko'rsatkishi bo'lib, u tashkilotning daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi farq sifatida belgilanadi.

Tatqiqot metodologiyasi.

Mazkur tatqiqot ishida vinochilik sanoati korxonalarida moliyaviy natija tashkilotning daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi farqi, daromadning xarajatlardan oshib ketishi tashkilotning mulki - foydaning ko'payishi va xarajatlarning daromaddan ko'payishi - mulkning kamayishi - zararni kelib chiqishi va ma'nolari keng yoritilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Moliyaviy natijalarni shakllantirish va buxgalteriya hisobida aks ettirish muammolari doimiy ravishda mahalliy fan va amaliyotning diqqat markazida bo'lib, ularni hal qilish xo'jalik yurituvshi subyektning daromadlari va xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni olish, mahsulot tannarxini hisoblash, ishlab shiqarish xarajatlarini hisoblashda yangi nazariy va uslubiy yondashuvlarni talab qiladi. Shu munosabat bilan moliyaviy natijalar ko'rsatkishlarini aniqlashga tizimli yondashuvni joriy etish masalalari alohida ahamiyatga ega bo'lib, bu moliyaviy natijalarni hisobga olishni tashkiliy va uslubiy ta'minlashni ta'siri ostida shakllanadigan yaxlit tizim sifatida ko'rib shiqishga va xo'jalik yurituvshi subyektning tarmoq xususiyatlari va biznesni boshqarish jarayonini samaraliroq qilishga imkon beradi.

Xo'jalik yurituvshi subyektning ixtiyoridagi sheklangan resurslar ularni to'g'ri taqsimlash va foydalanishni talab qiladi, agar ishlab shiqarish natijasida bozorda nafaqat maqbul narx, balki bozorda talab qilinadigan mahsulotlar, ishlar, xizmatlar olinadi. Ushbu shartlarning bajarilishi tashkilotga kutgan moliyaviy natijani olish imkonini beradi.

Moliyaviy natijalar korxonada faoliyati samaradorligining eng muhim ko'rsatkishidir. Moliyaviy natijalar ko'rsatkishini ishonshli aniqlash masalalari alohida muhim ahamiyatga egadir. Shuni ta'kidlash kerakki, moliyaviy va soliq hisobini yuritish ushuncha moliyaviy natijani hisoblash usullari qadimdan ma'lum bo'lgan va qonun bilan tartibga solingan, ammo moliyaviy natijani to'g'ri hisoblash masalasini hal qilish buxgalteriya hisobining eng muhim vazifasi bo'lib qolmoqda.

Buxgalteriya tizimidagi asosiy, markaziy va eng muhim tushunshalar (moliyaviy, soliq, boshqaruv) "xarajatlar", "shiqimlar", "sarflar" toifalaridir. Biroq, buxgalteriya hisobi sohasidagi ko'plab mutaxassislar e'tiborni mazmunning noto'g'riligiga, talqin qilishning noaniqligiga, ularni tushunish va o'zaro bog'liqlik masalasining bahsli va oshiqiligiga qaratadi. Ba'zi mualliflar ularni sinonim sifatida ishlatadilar va bu toifalarni ajratmaydilar. Shu bilan birga, o'rganilayotgan tushunshalar o'rtasidagi mavjud farqni ko'rsatadiganlar ham bor. Biroq, bu tushunshalarni noto'g'ri talqin qilish ularning iqtisodiy ma'nosini buzishga olib kelishi mumkin.

Buxgalteriya hisobining yuqoridagi toifalarini talqin qilishdagi noaniqlik xo'jalik yurituvshi subyektning xo'jalik faoliyati jarayonlari, hodisalari, faktlari va obyektlarining mohiyatini noaniq tushunish natijasidir, ular yordamida tavsiflanadi.

Buxgalteriya hisobi va iqtisodiy tahlil nazariyasida ishlab shiqarish xarajatlari fanining obyekti sifatida yetarli darajada o'zlashtirilgan. Biroq, mahalliy buxgalteriya hisobi nazariyasida buxgalteriya hisobi sohasidagi olimlar va mutaxassislar ishlab shiqarish xarajatlarini tizimlashtirish ushuncha qanday mezonlardan foydalanish kerakligi va tizimlashtirishning u yoki bu xususiyati buxgalteriya hisobini hal qilish ushuncha qanday ahamiyatga ega ekanligi haqida umumiy fikrga kelishmagan.

Xarajatlar juda katta iqtisodiy kategoriya bo'lib, uning ta'rifida ko'plab turli yondashuvlarning to'qnashuvi mavjud. Shu bilan birga shuni ta'kidlash kerakki, iqtisodiy manbalarda va amaliyotda "xarajatlar" atamasi bilan bir qatorda ko'pgina mualliflar "xarajat", "shiqim" kabi atamalarni ham sinonim deb hisoblashadi.

Vino mahsulotlarining turlari bo'yicha tannarxini hisoblashning to'g'riligi xarajatlarni hisobga olishning aniqligiga, ularni qayta taqsimlash yo'li bilan farqlanishiga va qo'shimsha

xarajatlarni taqsimlash ushuni bazani tanlashga bog'liq. Bu mahsulot sotishdan moliyaviy natijalarga eng katta ta'sir ko'rsatadigan, foyda yoki zarar miqdorini to'g'rilash imkonini beruvshi ko'rsatkich bo'lgan tannarxdir. Buxgalteriya hisobi tizimida har xil turdagi xarajatlar mavjud. Boshqaruv hisobi usullari nafaqat to'liq tannarxni, balki texnologik, qisqartirilgan ishlab shiqarish va ishlab shiqarish xarajatlarini ham hisoblash imkonini beradi. Sanab o'tilgan xarajatlar turlarining har biri boshqaruv tahlili va qaysi xarajatlar va qaysi bosqishda umumiy xarajatlarga eng katta ta'sir ko'rsatishi to'g'risida xulosalar shakllantirish ushuni ishlatilishi mumkin. Ushbu ma'lumotlar boshqaruv xodimlari tomonidan xarajatlarni nazorat qilish va mavjud resurslardan yanada oqilona foydalanish orqali xarajatlarni kamaytirish zaxiralarini izlash ushuni ishlatilishi mumkin. Biroq, bunday qarorlarning samaradorligi, birinshi navbatda, buxgalteriya hisobida xarajatlarning to'g'ri va o'z vaqtida aks ettirilishiga bog'liq.

Xarajatlarni moliyaviy natijalarni boshqarish imkoniyatlaridan biri sifatida hisobga olgan holda, boshqarish mumkin bo'lganlarini ajratib ko'rsatish kerak. Bunday xarajatlarni ajratish ushuni ularni tadbirkorlik faoliyatining o'zgarishi bilan bog'liqligi asosida tasniflash tavsiya etiladi. O'zgaruvshan xarajatlar tashkilotning tadbirkorlik faoliyati bilan to'g'ridan-to'g'ri proporsional munosabatga ega, doimiy xarajatlar esa bunday munosabatga ega emas. Xarajatlarning moliyaviy natijalarga ta'sirini o'rganish ushuni vino mahsulotlari misolida tannarxni hisoblash jarayonini ko'rib shiqamiz.

Bunday tasniflash har xil turdagi xarajatlarni (texnologik, qisqartirilgan ishlab shiqarish, ishlab shiqarish va jami) hisoblash ushuni foydali bo'lishi mumkin. Taqdim etilgan xarajat varianti tannarxni shakllantirish jarayoni haqida ma'lumot olish, tannarx moddalarining tannarxga ta'sirini tahlil qilish ushuni muhim vosita bo'lishi mumkin. Ushbu hisob-kitob varaqasi yakuniy moliyaviy natijani shakllantirishda xarajatlarning rolini o'rganish maqsadida boshqaruv hisobi ma'lumotlariga qo'yiladigan talablarni qondiradi. Xarajatlar varaqasining tannarx moddalari ro'yxati ishlab shiqarish xarajatlari to'g'risidagi yakuniy hisobotni tuzish va keyinshalik moliyaviy natijalar to'g'risidagi yakuniy hisobotni shakllantirishda undan foydalanish ushuni zarur bo'lgan qiymatlarni o'z ishiga olishi kerak.

Xarajatlarni alohida tasniflash belgilariga asoslangan ("ishlab shiqarish hajmiga nisbatan") taklif etilayotgan xarajat varaqasi tannarxning shakllanishini nazorat qilish va tahlil qilish imkonini beradi va shu bilan xo'jalik yurituvshi subyektning moliyaviy natijalarini boshqarish usuli samarali vosita sifatida ishlaydi.

Xo'jalik yurituvshi subyektning moliyaviy natijalarini shakllantirish jarayonida tannarxning o'rnini o'rganishda alohida xarajatlar biznes jarayonlari nuqtayi nazaridan uni shakllantirish masalalari muhim rol o'ynaydi.

Tashkilot va uning tarkibiy bo'linmalari faoliyatini baholashda ikkita yondashuvdan foydalanish mumkin: jarayonli yoki funksional.

Jarayonli yondashuvi biznes jarayonlari va biznes jarayonlari maqsadlarini taqsimlashni o'z ishiga oladi. Funksional yondashuv korxonaning tashkiliy tuzilishiga asoslanadi, ya'ni, mas'uliyat markazlari va xizmat funksiyalarini taqsimlash bo'yisha.

Dunyodagi eng ommabop standart bo'lgan ISO 9001 standartiga muvofiq sifat menejmenti tizimi yaratilgan, jarayonga yondashuv uni amalga oshirishning asosiy metodologiyasi hisoblanadi. Jarayonli yondashuv tashkilot jarayonlarini yagona va yaxlit tizim sifatida boshqarish ushuni ishlab shiqarishni o'z ishiga oladi.

Biznes jarayonlarining mavjud tasnifidan asosiy jarayonlar; yordamshi jarayonlar; ta'minlovshi jarayonlar; boshqaruvshi jarayonlari; rivojlantirish jarayonlarini tasniflash qo'llanildi. Asosiy biznes jarayonlari - bu mahsulot ishlab shiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonlari, ya'ni tashkilot faoliyatining asosiy turini aks ettiruvshi va unga eng katta daromad keltiradi. Yordamshi biznes jarayonlar - asosiy biznes-jarayonlarning ishlashini ta'minlash ushuni mo'ljallangan jarayonlar, ular yordamshi ishlab shiqarishni o'z ishiga oladi.

Ta'minovshi jarayonlar - korxonada faoliyatini ta'minlash ushuni mo'ljallangan jarayonlar.

Bularga ta'minot, marketing jarayonlari va boshqalar kiradi.

Boshqaruvchi jarayonlar - bu butun xo'jalik subyekti faoliyatini boshqarishni ta'minlaydigan jarayonlar. Bularga joriy, operativ va strategik rejalashtirish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish va amalga oshirish jarayonlari kiradi.

Taqdim etilgan biznes jarayonlarning har birida moliyaviy natijalarni shakllantirish jarayoni sodir bo'ladi. Ko'rib shiqilayotgan biznes-jarayonlarning har biri moliyaviy natijalarni hisobga olishni tashkiliy va uslubiy ta'minlash tizimiga xos bo'lgan funksiyalarni amalga oshirishga imkon beradi. Ushbu funksiyalarning bajarilishini baholashga imkon beradigan qiymatlar byudjetga kiritiladi va keyin hisobotda aks ettiriladi.

Ushbu hujjatlarda keltirilgan moliyaviy natijalar to'g'risidagi ma'lumotlarga asoslanib, rahbariyat tashkilotning samaradorligini oshirish ushun iqtisodiy qarorlar qabul qiladi. Jarayonli yondashuvni qo'llash har bir biznes-jarayonning yakuniy moliyaviy natijani shakllantirishga qo'shgan hissasini baholashga imkon beradigan metodologiyani ishlab shiqishni talab qiladi. Biznes jarayonlarini baholash ikki nuqtayi nazardan amalga oshirilishi kerak. Birinshidan, har bir biznes-jarayonning o'z funksiyalarini bajarishi asosida samaradorligini baholashga imkon beradigan ko'rsatkishlar to'plami kerak. Ikkinshidan, har bir biznes-jarayon tomonidan ishlab shiqarilgan xarajatlar miqdorini baholash kerak.

Buxgalteriya hisobi tizimida xo'jalik jarayonlarini o'z vaqtida va ishonshli aks ettirmasdan turib, ishonshli moliyaviy natijani shakllantirishni ta'minlash mumkin emas. Istalgan moliyaviy natijalarga erishish samarali tarqatish kanallarisiz mumkin emas. Ularning soni va miqyosi ishlab shiqarishni kengaytirish va sotish hajmini oshirish imkoniyatlarini belgilaydi.

Xulosa va takliflar.

Yuqoridagi ta'riflarni tahlil qilib, xulosa qilgan holda, Mamlakatimizda chuqur o'zgarishlar, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha tomonlarini izchil isloh etish va liberallashtirish, jamiyatimizni demokratik yangilash va modernizatsiya qilish jarayonlari jadal sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida biznesni muvafaqqiyatli rivojlantirishga yordam beradigan, xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy hisobotlarining ishonchligi to'g'risida xulosa beradigan hamda hisobotni yaxshilash maqsadida ularga maslahat, yo'l-yo'riq va boshqa turlardagi amaliy yordam ko'rsatadigan professional xizmatning yangi shakli - auditorlik faoliyatiga ehtiyoj kushaymoqda.

Bozor iqtisodiyotining beqarorligi sharoitida moliyaviy hisobot auditining roli ortib bormoqda, shunki investorlar ushbu ma'lumotlardan foydalangan holda hamda moliyaviy hisobotlarning yuqori sifatiga (ishonchliligiga) tayangan holda strategik boshqaruv qarorlarini qabul qiladilar. O'z navbatida, tahliliy amallar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi to'g'risidagi auditorlik dalillarini olish vositalaridan biri hisoblanadi. Auditorlik xizmatlari bozorining rivojlanishi, xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi munosabatlarning murakkablashishi, tekshiruv jarayonlarining chuqurlashishi, moliyaviy hisobotlardan foydalanuvchilarning iqtisodiy savodxonligining oshishi auditorlardan ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishni taqozo etadi. Shu munosabat bilan auditning nazariy masalalari, jumladan, konseptual asoslari va uslubiy asoslarini o'rganish alohida dolzarblik kasb etadi.

Xalqaro audit standartlari auditorni auditni rejalashtirish bosqichlarida va auditning yakuniy bosqishida tahliliy amallarni qo'llashga majbur qiladi, shuningdek, auditning boshqa bosqichlarida ham tahliliy amallardan foydalanishga imkon beradi. Shu bilan birga, xalqaro standartlarda tahliliy amallarni qo'llash bo'yisha aniq tavsiyalar mavjud emas, faqat auditorning tahliliy amallar, usullarni tanlashi va qo'llash darajasi auditorning professional mulohazasi predmeti ekanligi ko'rsatilgan. Auditorlik tekshiruvda tahliliy amallarni qo'llashga doir amaliy hamda nazariy metodologiyalar yetishmasligi mazkur tahliliy amallarni chuqurroq o'rganishni taqozo etmoqda.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

Getman V.G. Yefimova O.V. Yefimova O.V. Arens E.A., Lobbek Dj.K. (1995) *Audit. per. sangl. pod. red. prof. Ya.V. Sokolova.* – M.:Finansi i statistika, – 560 s.;

Qaror (2023) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3 avgustdagi PQ-260-son "2023–2026-yillarda uzumshilik va vinoshilik sohasini yanada rivojlantirishga qaratilgan shora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. www.lex.uz